سەربەخۆیی لەقاوغی بەتاڵەوە بۆ شکۆمەندی ڕاستەقینە ... ئیسماعیل حەمەئەمین

دەکرێت پرسە ناسیونالستیەکان لەڕیفراندۆمەوە بیگرە تاوەکو سەربەخۆبوون، لەناو سێ مۆدێلدا قسەی لەسەر بکەین. مۆدێلی یەکەم، مۆدێلە کلاسیکیەکەی دەوڵەتی نەتەوەییە، کەپێکهاتووە لەدەوڵەتێك و نەتەوەیەك. مۆدێلێکی دووەهەم وەك نمونەی ئەمریکا و کەنەدا مۆدێلی (دەوڵەتی ئیرادەیە) کە کۆمەڵێك نەتەوە ڕێکدەکەون لەسەر بەڕێوەبردنی دەوڵەت و هاڕمۆنیەتێکی ژیانی پێکەوەیی کۆیاندەکاتەوە. ئەم مۆدێلە پێکهاتووە لەدەوڵەتێك و چەند نەتەوەیەك. مۆدێلێکی دیکەمان لەدەوڵەتی ناسیونالی هەیە کە لەدوای هەرەسی ئیمپراتۆریەتی عوسمانلی لەڕۆژهەڵاتدا دروستدەبێت، ئەویش دەوڵەتی کۆلۆنیالیە و لەدوایشدا میللەتانی ناوچەکە دەیگۆڕن بە مۆدێلی دەوڵەتانی پۆست کۆلۆنیال.

دەکرێت لەنمونەی دەوڵەتی نەتەوەیدا باس لەئەزموونی ئەڵمانی بکەین، بۆ نمونە لێ هەوڵدانەکانی (بسمارك)دا لە (کۆماری ڤایمار) کە (کۆماری پڕۆیسی) ئەڵمانەکان بوو، دەتوانین بسمارك بەو باوکە ڕۆحیە نەتەوەییە تێبگەین کە کۆی نەتەوی ئەڵمانی لەژێر چەتری یەك دەوڵەتدا یەکخستەوە. سەیر لەوەدایە، لەنمونەی ئەڵمانیدا بەرامبەر مۆدێلی (ئەو دیوو دێگەڵەکەی کوردی) دەبینەوە، بەوەی ئەوەی ئەودیوو دێگەڵەیێ لەژێر حوکمی شانشینێکدایە و ئەوەی ئەویدیکێش (لەپشت دێگەڵە) شانشینێکی دیکە. ئەڵمانیاش پێش بسمارك (ئەو دیوو دێگەڵەکان)ی زۆربوون، تاوەکو سەرۆك وەزیرانێکی بەتوانای وەك (بسمارك) توانی کۆی ئەم جیاوازیانە نەهێڵێت و لەژێر سایەی یەك دەوڵەتدا ڕێکیانبخاتەوە. لێرەوە دیموکراسیزەکردنی ئەڵمانیا لەژێر سایەی قەیسەری ئەڵمانیا هەتاوەکو هەڵگیرساندنی جەنگی جیهانی یەکەم، یەکێك بوو لەو فاکتەرە گرنگانەی کە سەربەخۆبوونی ئەڵمانیای زامنکرد.

پارادۆکسەکە لەوەدایە، لەدوای جەنگی جیهانی یەکەم و لەدوای هاتنی نازیەکان لەساڵی ١٩٣٩ دا بۆ سەر حوکم (لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە)، یەکخستنی پەڕلەمان دەستپێکرد. پاشان ئازادی ڕادەربڕین قەدەغەکرا و پارتە سیاسیەکان هەڵوەشێندرانەوە، لێدانی دیموکراسی سەربەخۆیی

ئەڵمانیای خستە ژێر مەترسیەوە. ئەوە دیکتاتۆریەتی هیتلەر و ناسیونال سۆسیالیزم بوو کەئەم سەربەخۆییەی خستەوە ژێر هەڕەشە، ئەڵمانیای لەدوای جەنگی جیهانی دووەمەوە وڵاتێکی داگیرکراو، بووە ژێردەستی ئەمریکی و فەڕەنسیەکان. بەهەمان شێوەش هەر دیموکراسیزەکردنی ئەڵمانیاش بوو وەهایکرد، جارێکیتر ئەڵمانیا متمانەی دەوڵەتان بەدەستبهێنێتەوە و سوپاکانی ئەمریکی و فەڕەنسی بەچەند قۆناغێك بکشێنە دواوە. لێرەوە پرسی سەربەخۆیی چ لەبەدەستهێنانیدا و چ لەپارێزگاریکردنیدا لەپرسی دیموکراسی جودا نابێتەوە.

لەمۆدێلی سێیەمەوە قسەبکەم، کەمۆدێلی کۆلۆنیالی و پۆست کۆلۆنیالیە، میللەتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە ئینگلیز و فەڕەنسی و ئیتاڵیەکان لەوڵات دەردەکەن، جارێکیتر پێبەند دەبنەوە بەهێزە داگیرکەرەکانیەوە و لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژئاوای داگیرکەریاندا پەیوەندی نوێی سیاسی و ئابووری بینادەکەنەوە. لەبەرامبەر ئەوەدا ڕۆژئاوا پشتگیری لەمۆدێلێك دەکات، کە وەك چەمك بە (پۆست کۆلۆنیال) ناودەبرێت. ئەم مۆدێلە پشت ئەستوورە بە هێزە داگیرکارە دێرینەکەیەوە و بەرژەوەندی دەپارێزێت، وەك نمونەی جەزائیر و تونس و مەغریب و ئێراق و لیبیا و سوریا. هەروەها نابێت قسە بەناوبانگەکەی (سەدام حوسێن) لەبیربکەین کەدەیگووت ((بەسەر پشتی دەبابەی ئەمریکی هاتینە سەر حوکم)).

لەم مۆدێلی پۆست کۆلۆنیالەدا، (دووفاقی گەورە) گەمەی خۆی دەکات، هەموومان دروشمی دژە ئیمپریالزم و ئەمریکا و زایۆنیەتمان لەشاشەکانی ڕاگەیاندنی سەدامەوە دەبینی، بەڵام ئەوەی کە ئازاری میللەتانی ئێراقی دەدا و ئەشکەنجەی دەدان پاڵەوانەکانی سەربەخۆیی بوون، چەك و میتۆدەکانی ئیپمریالزم بوون. بۆردومانی کورد بە فڕۆکەی میراجی فەڕەنسی بوو، چەکی ڕوسی بوو، کیمیاوی ئەڵمانی بوو و مینی ئیتاڵی بوو و پۆستاڵ و نیتاقی ڕۆمانی بوو، بەمانای ئەو چەکانەی ئیمپریالیزم بوو کە (سەربەخۆکانی نەتەوە) لەدژی نەتەوە و میللەتانی خۆیان بەکاریاندەهێنا. بانگەشەی سەربەخۆیی ئێراق لەئێراقدا هەموو مانایەکی خۆی ونکردبوو، چونکە سەربەخۆبوون لەقاوغەکەیدا هەبوو نەك لەجەوهەردا. بەمانای (سەربەخۆیی ڕووکەشی) هەبوو لەدەرکەوتندا، بەڵام لەڕاستیدا وابەستەی ئیملای هێزە دەرکیەکان بوو. ئەم مۆدێلە پۆست کۆلۆنیالیە وەهایکرد کە دیکتاتۆرێکی وەك سەدام حوسێن تا مردنی بڕوای بەوە نەدەکرد کە ئەمریکاییەکان لەسێدارەی بدەن! هەر بۆیە بانگەشە بۆ (سەربەخۆیی

قاوغ) زۆر زوو خاوەنەکەی دەکاتەوە بەکۆیلە و لەناویدەبات، بەهاری عەرەبی باشترین نمونەیە.

لەم مۆدێلە پۆست کۆلۆنیالیەوە نەخشەی کوردستانی پارچە پارچەکراو خۆی دەدۆزێتەوە، لەم مۆدێلەدا و بەتایبەت لەباشووری کوردستاندا، تەنانەت دوای ڕووخانی فاشیزمی بەعس کەنوێنەری (پان عەرەبیزمە) ئەم مۆدێلە پۆست کۆلۆنیالیە بوونی ماوە، بەڵام لەفۆرمێکی تائیفیدا، لە هەیکەلی ئیداریدا ئەم ناسیونالستیە شۆڤێنیە درێژە بەخۆی دەدا. لەم خاڵەوە پرسی سەربەخۆیی و داواکردنی سەربەخۆیی بۆ دەستلێدانی ئەم مۆدێلە پۆست کۆلۆنیالیە کە بەرەو هەڵوەشاندنەوە دەڕوات، لێرەدانە لەو ئەقڵیەتە (پان عەرەبیزم و تورکیزم و فارسیزمە) شۆڤێنیەی لەناوچەکەدا لەدژی کورد خۆی مەڵاسداوە. لەهەمانکاتیشدا قسەکردنە لەسەر مۆدێلێکی دیکە، کە سەربەخۆیی وابەستە دەکاتەوە بە پاراستنی (شکۆی نەتەوەیەك) کەداوای ئەوە دەکات هاوڵاتیەکی جیهانی بێت، نەك لە پێناسەیەکی بەزۆر داسەپاودا بێت و وەك عێراقیەك و سوریەك و تورك و ئێرانیەك خۆی بەدونیا بناسێنێت.

لەم کۆنتێکستەدا مانا ڕەمزیەکانی (سەربەخۆیی) بۆ شوناسی مرۆڤی کورد گرنگە، چونکە ناکرێت لەعێراقێکدا خاوەن هەموو شتێك بیت، بەڵام لەدواجاردا بە (عێراقی) بناسرێت، نەك بە کورد و کوردستانی. لێرەوە قسەکردن لەسەر ڕیفراندۆم و سەربەخۆیی، قسەکردنە لەسەر (شکۆی بریندار) و شوناسە بەزۆر سەپێنراوەکانی نەتەوەکانی ناوچەکە، کە کوردیش یەکێکە لەوان، پرسی سەربەخۆیی کوردستان، پرسی نەتەوەکانی تری ناوچەکە لەتورکیا و ئێران و سوریا زەقدەکاتەوە و پرسی شکۆی ئەوان دەهێنێتە سەر شانۆی سیاسی. لەم خاڵەوە دەرگای سەربەخۆیی بۆ کوردستان، دەرگای پرسی سەربەخۆیی گەلانی ئێران و سوریا و تورکیاش بەکراوەیی بۆ ئیرادەی ئەم گەلانە بەجێدێڵێت.

من پرسی سەربەخۆیی بۆ کوردستان بە پرسی (شکۆ – تیمۆس Thymòs) * گرێدەدەمەوە، کە پلاتۆن لەسوکراتەوە وەریدەگرێت، بەوەی تیمۆس (شکۆ) ئەو هێزەیە کەلەناو خودی مرۆڤدا هەیە بۆ ئەوەی خودی خۆی بێت و هەستبکات لەناو دونیادا بوونی هەیە. شکۆ (تیمۆس – Thymòs) دادگایکردنی خودی مرۆڤ خۆیەتی بەرامبەر خۆیدا، کاتێك ناتوانێت ئازادانە خودی خۆی بێت. لێرەوە ژیانی مرۆڤەکان لەناو (دژە-خودبووندا) وەها دەکات کەمرۆڤ هەستبکات کەرامەتی ڕوشێنراوە. برسیکردنی خەڵك، ژنکوژی، نکوڵی لەناسنامەی نەتەوەیی، قەدەغەکردنی

ئازادی، دەستلێدانی تیمۆسە، دەستلێدانی کەرامەتی مرۆڤە. لەسەر ئاستی کۆمەڵگەوە بیگرە تاوەکو دەگاتە سەر ئاستی دەوڵەتێکی داگیرکەر کەدەیەوێت نەتەوەیەکی دیکە ژێردەستە بکات. مرۆڤ بەبێ کەرامەت ناژی، هەر کاتێکیش شکۆی ڕوشێنرا، ئەوا هێزێکی توڕە لەناویدا کەڵەکە دەبێت، ئەم توڕەییە دوایی دەبێتە ئەو وزە گەورەیەی کەتەواوی (قاوغە سەربەخۆییەکە) دەشکێنێت و جارێکیتر دەیەوێت لەناو کڕۆك و جەوهەری شکۆدا ماناکانی سەربەخۆیی بیناکاتەوە. لێرەوە ناکرێت بانگەشەی سەربەخۆبوون لەدەرەوەی شکۆ و کەرامەتی مرۆڤی بێت.

گومان لەوەدا نییە، کە هەموو بانگەشەیەك بۆ سەربەخۆیی گرنگی خۆی وەردەگرێت، چونکە لێدانە لەو مۆدێلە پۆست کۆلۆنیالیە ناشرینە و ڕێخۆشکارە بۆ دۆزینەوەی مۆدێلێکی نوێ لەم نەخشە سیاسیە نوێیەی دابەشکردنی ناوچەکدا، دووەمیان ئەو خاڵە زەقدەکاتەوە کەپێدەڕۆین (شکۆ – تیمۆس) بەمانای قسەکردنە لەسەر کەرامەتی مرۆڤ لەم ناوچەیەدا، کەچەندەها ساڵە شوناس و کەرامەتی لێسەندراوەتەوە. لێرەوە پێبێندکردنەوەی سەربەخۆبوون بەکەرامەتی مرۆڤ لەمانا گەورەکەیدا، بەوەی ببێتە هاوڵاتیەك لەکۆمەڵگەی خۆیدا، ئەرکی ئەو ئەکتەرە سیاسی و کۆمەڵایەتیانەیە کەئەم پرسەیان خستۆتە سەرشانی خۆیان.

من پێموایە، پرسی سەربەخۆیی لەپرسی نان و ئازادی لێکجودا ناکرێتەوە، چونکە مۆدێلی پۆست کۆلۆنیالزم لەبەهاری عەرەبیدا شکستی هێنا، بەوەی نەتەوەیەك هەبێت و سەرکردەیەکی نەتەوەیی ئەبەدی هەبێت بۆ ئەبەد بەڕێوەی ببات، ئەم مۆدێلە لەبەهاری عەرەبیدا لە (کوشتنی قەزافی) دا بەدارو شەقی جەماوەر شکستی هێنا، کەلێرەدا (توڕەیی – Zorn) لەناو ئەو بانقەدا کەڵەکە بوو بوو، کەناوی بانقی (کەرامەت) بوو. لەم مۆدێلەی سەربەخۆییدا ڕۆژانە بەناوی نەتەوە و پارێزگاریکردن لەدەستکەوتەکان خەڵك دەکوژرا و ئازادی بیروڕا زیندانی دەکراو لەسێداردەرا، برسیدەکرا و ئەشکەنجەدەدرا، هەر بۆیە سەیر نییە کە ئەم (توڕەییە) لەپێچێکی مێژوویدا خەڵکی لەبانقەکانی کەرامەتی ڕووشاویان بۆ کڕینەوەی شکۆی لەدەستچوویان بەکاربهێنن و دونیا بەسەر باوکەکانی سەربەخۆیی قڵپ بکەنەوە. لەم سەربەخۆ ڕووکەشیەدا کە باوکی نەتەوە دروستیکردووە، سەربەخۆیی دەبێتە پرسی بریندارکردنی کەرامەتی مرۆڤ، بێگومان توڕەیی (Zorn- Anger) ئەو قاوغە بەتاڵە تێکدەشکێنێت و لەناویدەبات. سەربەخۆیی بۆ بنەمای کەرامەتی مرۆڤ، دەبێتە مەترسی

لەسەر خودی پرسی سەربەخ□یبوون خ□ی.

ئاشکرایە کە□ لەم ت□□ە ئا□□زەی کاپیتا□ی گ□□با□دا، ه□ز دابەشبووە بەسەر ک□مپانیا و ب□رسەی گەورەی پارە و هیجرەتی دەستی کار و تواناکاندا، وەك لەوەی دابەشب□ت بەسەر قەوارە نەتەوەییەکاندا. میللەتان و خە□کان ب□ باشکردنی ژیان و دوا□□ژیان لەسەفەری بەردەوامدان وەك (قەرەجی م□د□رن) لەم و□ات ب□ ئەویتر دە□□ن و شوناسی دیکە وەردەگرن دەچنە ناو کولتور و ش□وە ژیانی دیکەوە. کەواتە بانگەشەکردنی سەربەخ□یی ئەوەندەی لە خا□ی (کەرامەت – شک□) دەدات، ئەوەندە لە□ووی ئابوورییەوە کاریگەری گەورەی ناب□ت، بە□ام مر□ڤ بەب□ شک□ لەهیچ شو□ن□کدا ئیدارە ناکات. وەك کوردیش ناسنامەی کوردی شک□یەکە ل□مان سەندراوەتەوە و برین□کی □□حیە لەهەر کو□کدا بین لەگە□ خ□ماندا هە□مانگرتووە. هەرب□یە دەب□ت لەو دەنگانە ت□بگەین کە پرسی سەربەخ□یی و □یفراند□م ب□ سەربەخ□یی دەکەن بەئامانج، چونکە بانگەشەی سەربەخ□بوونی نەتەوەیی، پرسی کەرامەتی مر□ڤە، پرسی سەربەخ□یش، بەهەمان ش□وە پرسی کەرامەتی مر□ڤە□.

ئەوەی خەونی سەربەخ□یی کوردستانی هەب□ت، دەب□ت پرسە دیموکراسیەکان لەبەرچاوبگر□ت، دەب□ت پرسی کەرامەتی مر□ڤی کورد و ووردەکارییەکانی ژیانی نەکاتە قوربانی پرسی سەربەخ□ییەکی دروشمسازی، کەدیکتات□رەکانی ناوچەکە تاقیانکردەوە و ت□دا شکستیانه□ناوە. هەرب□یە بەشداریکردنی سیاسی لەب□یا□ە چارەنوسسازەکاندا و چاکردنی بژ□وی خە□کی و دژایەتیکردنی گەندە□ی و فەراهەمکردنی ئازادی □□ژنامەنوسی و بیرو□ا و ئاشتەوایی ک□مە□ایەتی، ک□□کی شک□ی مر□ڤی کوردە، ک□□کی زیندەگیانەی سەربەخ□ییە، نەك قاوغەکەی. ل□رەوە لەسەربەخ□یی مانا گەورەکەی شک□مەندی لەخ□ دەگر□ت.

لەهەمانکاتیشدا پرسی سەربەخ□یی و □یفراند□می میللەت□کی ستەمدیدەی وەك کورد، پرسی کەرامەت و شک□یە کەدەب□ت هەمووان لەگە□یدا بین، بە□ام بەب□ مەرجی (گە□اندنەوەی شک□) ب□ مر□ڤی کورد، بەب□ بەشداریکردنی ک□ی ک□مە□گەی کوردستانی و ه□زەکانیان، بەب□ سەربەخ□بوونی پرسی ژنان، ژینگە و نەه□شتنی چەوساندنەوەی چینایەتی، بەب□ شە□کردن لەپ□ناو ک□مە□گەیەکی دیموکراتدا، کە ت□دا هەموو ئاین و مەزهەبەکان و نەتەوەکانی دیکە ئازادبن لەناو سیستم□کی دیموکراسی س□ک□لاردا، سەربەخ□یی و تەنانەت □یفراند□میش ماناکانی خ□ی وندەکات. بەب□ شک□مەندی لەم چەمکە قوو□ەیدا سەربەخ□یی تەنها قاوغ□کی بەتا□ی ب□ شک□مەندی دەم□نتەوە، قاوغ□ك

هەموو زۆردارێك دەتوانێت فیکەی خۆی پێدا گوزەر دەکات….

تەواو

سەرچاوە
پیتەر سلۆتەردایك، توڕەیی و زەمەن، چاپی سورکەمپی ئەڵمانی – ٢٠٠٨ ل ٤٠ – ٤٤

Peter Sloterdijk, Zorn und Zeit, Politisch – psychologische Versuch. Suhrkamp Verlag 2008, S 40-44.